

УДК: 339.5/9(4-672EU)(73)(470)(510)
Biblid 1451-3188, 23 (2024)
Год XXIII, бр. 87-88, стр. 15-33
Изворни научни рад
Рад примљен 5. 9. 2024. године
Рад одобрен 24. 9. 2024. године
DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2024.23.87_88.1

ЕКОНОМСКЕ ПОЛУГЕ МОЋИ КАО ИНСТРУМЕНТ ОСТВАРИВАЊА ГЕОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА: РАСТУЋИ ЗНАЧАЈ ГЕОЕКОНОМИЈЕ ЗА ЕВРОПСКУ УНИЈУ, САД, РУСИЈУ И КИНУ

Јелена ЗВЕЗДАНОВИЋ ЛОБАНОВА,
Горан НИКОЛИЋ,
Петар С. ЋУРЧИЋ*

Апстракт: Водеће економске силе све више користе економску међузависност као стратешко оруђе у политици моћи. Главне економске полуге моћи, као инструмента за остварење геополитичких циљева у савременим условима, су економске санкције и трговинска и технолошка ограничења наметнута конкурентским земљама. САД, Кина и Европска унија практикују „мање-више” ове економске полуге како би се оптималније позиционирале у глобалним геоекономским односима. Њихове геоекономске тактике подржане су опсежним истраживањима помоћу којих ове силе врше предикције и усклађивања сопствених економских интереса са економским интересима других земаља. Најновије процене, у том смислу, говоре да ће раст економске моћи глобалних економских сила у перспективи највероватније

---

* Институт друштвених наука, Београд. E-mail: jzvezdanovic@idn.org.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3159-3331>; Институт за европске студије, Београд. E-mail: goranvnikolic@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9312-2194>; E-mail: petar.pero.curcic@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1392-4427>.

довести до убрзаног раздвајања глобалне економије на два главна блока – амерички и кинески. Тиме би уследила одређена криза која би се одразила на економско благостање, не само ових држава већ и претежног дела света. Да би се овај тренд зауставио, односно да би се избегли могући негативни ефекти, неопходни су координисани напори три највеће светске економије: САД, Европске уније и Кине. То би конкретно значило и конвенционално регулисање светске економије, попут конвенционалног регулисања других значајних друштвених питања као што су међународни оружани сукоби. Поред тога, то би значило даљу промоцију процеса глобализације, уз либерализацију међународне трговине и страних инвестиција. Тиме би се донекле обуздао и растући тренд геоекономске принуде, а економска конкуренција би остала пожељан метод за управљање дивергентним интересима водећих економских сила.

Кључне речи: Геоекономија, моћ, санкције, САД, Европска унија, Кина

1) УВОД

Искуство у односима САД и Кине указује да се глобална геополитичка конкуренција између најснажнијих светских политичких, војних и економских сила драматично интензивирала. Повећање америчких царина на увоз робе из Кине током 2018. године и забрана извоза софистицираних полупроводника и високих технологија 2023. године, само су показатељи једног дугогодишњег тренда погоршавања односа између две највеће економије света. Политички интереси постали су веома уочљиви и приликом увођења свеобухватног ембарга Москви након почетка рата у Украјини 2022. године. Западне земље, вођене сопственим геоекономским интересима, не само да су избациле Русију из међународног платног система (SWIFT), већ су и замрзле половину девизних резерви Русије.¹ Будући да су односи између великих сила лишени отвореног конфликтног карактера, како због одвраћајуће природе нуклеарног наоружања тако и због карактера глобализације и доминације САД у претходне три деценије, улога тзв. „тврде моћи“ је умањена. Овакав развој међународних односа довео је до јачања других облика моћи, пре свега економске. Политиколог Едвард Лутвак (*Edward Luttwak*), који се сматра оснивачем геоекономије, 1990. године тврдио

---

¹ Robert D. Blackwill and Jennifer M. Harris, "War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft". Интернет: <https://www.cfr.org/teaching-notes/war-other-means-geoeconomics-and-statecraft>, 1.9.2024.

је да је после Хладног рата војна моћ уступила своје место економској.² Због нове конфигурације између различитих елемената моћи, у међународним односима економија, упоредо са војном силом, обликује међународне односе. Економска међузависност постала је све више предмет политике моћи у борбама великих сила за превласт у свету. Манипулације, односно искоришћавање ове међузависности, користе се углавном ради придобијања дипломатских савезника, кажњавања противника и присиљавања неопредељених у избору стратешких партнера. Стратегија економске принуде сматра се веома рационалном, имајући у виду да бројне студије указују да земље које постају економских више зависне од појединог трговинског партнера све више и политички гравитирају ка њему.³ Управо је коришћење економске моћи од стране држава, да би оствариле своје геополитичке и економске циљеве, оно што је базична дефиниција геоекономије. Геоекономија је „напор” да се разуме интеракција између геополитике и економије – то је у ствари анализа међусобних интеракција ове две области у међународним односима. Геоекономија је аналитички приступ и, истовремено, спољнополитичка пракса (будући да државе имају доминантну улогу у савременом свету, да доминирају економијом на домаћем нивоу и имају највећи утицај на међународну економију – далеко већи него нпр. мултинационалне компаније). Наредна табела указује на разлике између геополитике и геоекономије која као самостално поље истраживања почиње да се развија у претходних неколико деценија.

---

² Edward Lutwak, “From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce”, *The National Interest*, 1990, No. 20, pp. 17–23.

³ Benny Kleinman, Ernest Liu & Stephen J. Redding, “International Friends and Enemies”. Интернет: <http://www.nber.org/papers/w27587>, 29.8.2024.

Табела 1. Детерминанте компетитивних предности у геополитици и геоекономији⁴

Променљиве	Геополитика	Геоекономија
уверења	вредности	циљеви, мисије
позиција	географска позиција, величина	бизнис, идеје, стратегија
ресурси	национални ресурси	финансијска снага, власништво
величина	број становништва	број запосленик, чиниоци успеха, величина тржишта
снага	образовање, наука	ниво опште компетентности, способност компетентности и пословности
структура	политичка стабилност, закони, организација	организациона структура и култура
база	инфраструктура	зграде, земља, имовина
безбедност	војска	правна компетентност
комуникација	језици	језици
ширење	поп-култура	извозни производи и компанијска култура

И у односу између геополитике и геоекономије уочава се постојање заједничких области, али и разлика у приступима. Премда постоје тумачења да је геоекономија ужа дисциплина у односу на геополитику, потребно је детаљније диференцирати поље интересовања како би се уочиле разлике између две области. Заједничко обема дисциплинама јесте проучавање односа моћи поготово међу великим силама. Међутим, геоекономија посматра искључиво економске, у најширем смислу, аспекте политичких односа. За разлику од традиционалне геополитике и реалистичких приступа у проучавању међународних односа, који државе узимају као основу за даљу политичку анализу, геоекономија пружа далеко комплекснију слику узимајући у обзир и сложен однос између државе и предузећа као политичких и економских актера. Ово је посебно важно имајући у виду да је међународни поредак након Првог и посебно Другог светског рата постао мултилатералан са низом организација које покушавају да регулишу односе између држава. С тим

⁴ "The differences between geopolitics and geoeconomics". Интернет: https://ebrary.net/935/economics/differences_between_geopolitics_geoeconomics, 19.8.2024.

у вези, важно је напоменути да су управо међународне организације, а нарочито Светска банка и Међународни монетарни фонд (ММФ), важни инструменти у одржавању економског поретка који је још увек на снази.⁵ Геоекономија нарочито је добила на значају због рапидног успона Немачке, Јапана и нарочито Кине последњих деценија.⁶ Економска моћ произилази из могућности геополитичког актера да утиче на различите економске активности других субјеката. Наиме, геоекономска моћ потиче из способности да се претње у вишеструким економским односима (попут финансија и технологија) превазиђу притиском на одређено предузеће или државу. У геоекономији моћ се манифестује на макро и микронивоу. Посебно је за међународне односе важан макрониво моћи, односно контрола над секторима привреде који имају висок утицај на светску економију. То се нарочито односи на области које имају утицај на цене и количину производње других сектора. Хегемони у међународним односима контролом над овим областима могу да стекну не само директну, већ и индиректну контролу над међународним економским токовима. САД као светска и доминантна сила у међународним односима могу да утичу на домаће и иностране компаније и владе савезничких земаља да предузму оне економске политике које ће омогућити померање баланса глобалне моћи у корист Вашингтона. Ове мере могу да се односе на веће каматне стопе за кредите, ограничења увоза, нову царинску политику и забрану увоза.⁷ Свака промена у алокацији стратешких сектора има последице по светску економију и због тога мрежни (*input-output*) ефекат чини контролу над неким секторима веома важним за хегемона. У околностима вишеструког сукоба између великих сила, геоекономија постаје средство геостратегије и геополитике због чега се понекад назива и „ратом другим средствима”.⁸ Бројни су примери на који начин је геоекономија

---

⁵ “The differences between geopolitics and geoeconomics”. Интернет: https://ebrary.net/935/economics/differences_between_geopolitics_geoeconomics, 19.8.2024.

⁶ Marianne Schneider-Petsinger, “Geoeconomics explained”. Интернет: <https://www.chathamhouse.org/2016/12/geoeconomics-explained>, 15.8.2024.

⁷ Christopher Clayton, Matteo Maggiori & Jesse Schreger, “A Framework for Geoeconomics”. Интернет: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w31852/w31852.pdf, 13.8.2024.

⁸ Robert D. Blackwill and Jennifer M. Harris, “War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft”. Интернет: <https://www.cfr.org/teaching-notes/war-other-means-geoeconomics-and-statecraft>, 1.9.2024.

обликовала нашу стварност. Локација Силицијумске долине последица је близине два велика америчка универзитета (Берклија и Станфорда), док је стратешки важна индустрија информационих технологија природни наставак ранијег центра за производњу оружја који се налазио у истој области. Велике реке, као важне саобраћајнице и економски путеви, играле су важну улогу приликом избора многих престоница попут Париза, Лондона, Москве, Беча, Будимпеште, па чак и Београда. Такође и Шангај се, као велики међународни економски центар, развио у близини природно заштићеног ушћа велике реке.⁹ Међутим, геоекономија је имала и своја ограничења. Најбољи пример за то јесте дебата о уласку Турске у ЕУ. И док геоекономски аналитичари сугеришу да би било неопходно да земља са преко 80 милиона становника буде део Европске уније, међу политичким чиниоцима у Бриселу и европским земљама преовлађује мишљење да Турска не припада кругу земаља европске и хришћанске цивилизације и да због тога не може уживати бенефите чланства у ЕУ.

2) ГЕОЕКОНОМСКЕ СТРАТЕГИЈЕ И ИНСТРУМЕНТИ

У случају сукоба између економске силе и мањих земаља, хегемонистички актери спроводе низ реторзивних мера како би реализовали своје интересе. Ако хегемон може кредибилно да запрети да ће спречити одређени ентитет да постигне одређене циљеве, сама претња креира жељено дејство јер је циљана земља или компанија спремна да усклади своје понашање да би избегла негативне консеквенце. Политика забрана најчешће се спроводи кроз дефинисање активности које су представљене као национални интерес, а у суштини представљају протекционистичке циљеве у економској политици. Претње, међутим, нису изводљиве уколико хегемон не контролише тржиште међупроизвода и изворе могућих производних или сировинских алтернатива. Детаљнија класификација геоекономских инструмената обухвата, поред осталог, следеће: манипулисање међународним платним системима (*swift*) или девизним курсевима; замрзавање девизних резерви; уништавање гасовода и спречавање изградње нафтовода; спречавање иностраних испорука природног гаса; забрана извоза високотехнолошких производа; манипулисање спољном

---

⁹ Moisiu Sami, "Re-thinking geoeconomics: Towards a political geography of economic geographies", *Geography Compass*, 2019, Volume 13, Issue 10, pp. 1–13.

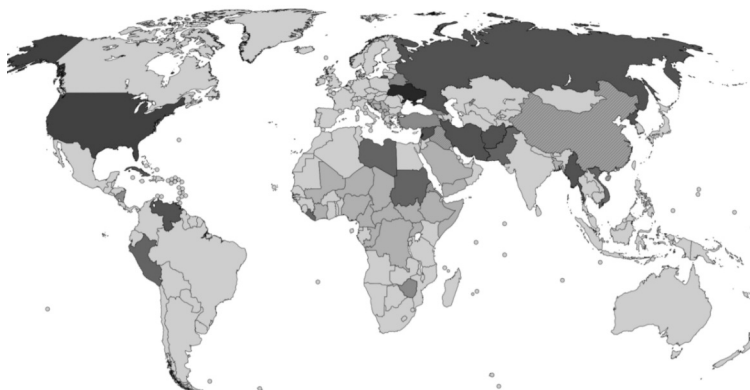
трговином; политике спречавања (или снажног промовисања) страних директних инвестиција. Важно је нагласити да је значај геоекономских инструмената изузетно подложен променама. Наиме, док су неки геоекономски алати били веома важни у прошлости (страна помоћ), недавно су се појавили много утицајнији инструменти попут деловања на интернету.

3) ПРАКСЕ ГЛАВНИХ ГЕОЕКОНОМСКИХ АКТЕРА

САД као водећа земља у коришћењу полуга економске моћи

САД традиционално користе сопствени доминантан економски положај у међународном систему како би спровели интересе у складу са политичким и идеолошким циљевима. Економске санкције против СССР-а и његових савезника од 1945. биле су главни инструмент стратегије обуздавања (*containment*) током Хладног рата.¹⁰ Посебно се Вашингтон користио мерама санкција не само према бившој СР Југославији, већ и према Ирану због нуклеарног програма. Такође, САД су вршиле притисак и на Бугарску да не изгради гасовод Јужни ток, што је представљало јасан пример геоекономског притиска.

Слика 1. Земље под санкцијама САД¹¹

¹⁰ Marianne Schneider-Petsinger, *op. cit.*

¹¹ "Map of countries that are sanctioned by the US". Интернет: https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/y20g4u/map_of_countries_that_are_sanctioned_by_the_us/?rdt=58648, 19.8.2024.

Политика санкција Сједињених Америчких држава у пракси је била веома нијансирана. Наиме, као што показује и слика 1. „Земље под санкцијама САД“ постоји неколико облика санкција које Вашингтон спроводи у сузбијању политичких противника. Прво, односи се на земље (означене црвеном бојом на слици) које су биле под свеобухватним санкцијама. Поред Русије, у овој групи земаља налазили су се или се налазе Иран, Куба, Венецуела, Авганистан, Сирија, Мјанмар и Северна Кореја. Затим, САД практикују санкције према државним званичницима (земље означене светлосивим на мапи) или грађанима других земаља који доприносе конфликтима у свету (земље обележене жутом). САД су мере санкција спроводиле према државним званичницима Ирака, Турске, Белорусије, Кине, Зимбабвеа и Никарагве, односно према држављанима Саудијске Арабије, Јемена, Малија, Нигера, Камеруна, Конга, ДР Конга, Обале Слоноваче, Јужног Судана и Централноафричке Републике. Након почетка рата у Украјини, Вашингтон је увео нову категорију у систему санкција која се односи на појединце који поткопавају суверенитет Украјине, како у самој ратом погођеној земљи тако и у иностранству. Међу земљама које су биле под санкцијама (обележено тиркизном бојом на мапи) су Перу, Вијетнам, Пакистан, Либија, Судан и Либериа, али недостаје и СР Југославија (односно простор данашње Србије и Црне Горе). Последњих година повећала се употреба геоекономских полуга моћи од стране Вашингтона. Америчко-кинеска геополитичка конкуренција, односно њен економски део, драматично се појачала драстичним повећање америчких царина на увоз из Кине средином 2018. Пет година након тога уследила је забрана извоза софистицираних полупроводника и високих технологија у Кину. Забрана извоза полупроводника, уведена октобра 2023, од многих аналитичара описана је као *de facto* објава рата Вашингтона Пекингу. С тим повезано, САД могу сматрати да је корпорација која производи технологију за производњу чипова у Холандији непријатељ ако њена продукција индиректно повећава производњу непријатељске технологије (у Кини). И током 2024. Бајденова администрација наставила је да повећава притисак на кинеску економију.¹² Вашингтон је руководио и увођењем свеобухватног ембарга Москви након инвазије те земље на Украјину 2022. године. Један од тзв. пакета санкција

---

¹² Горан Николић, Јелена Звездановић Лобанова, Петар С. Ђурчић, „Крећу ли се Запад и Кина ка економски узајамно осигураном уништењу?“, *Европско законодавство*, 2024, бр. 85, vol. 23, стр. 34–51. https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2024.23.85.2.

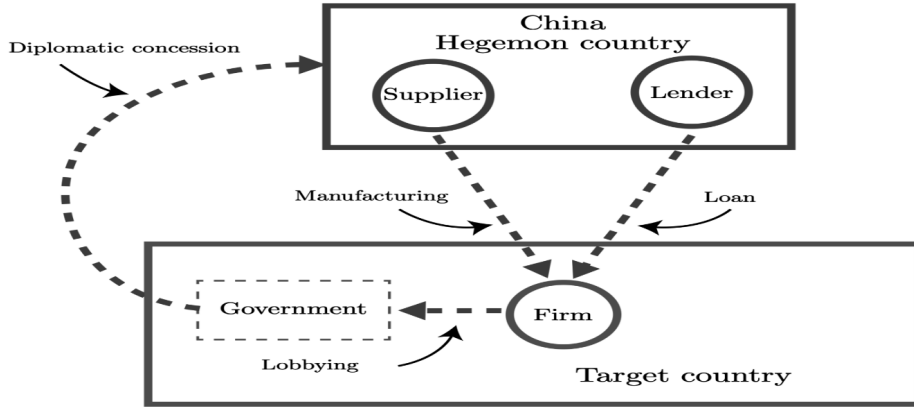

подразумевао је и горње ограничене цене по којима се може продавати руска сирова нафта, што је у ствари покушај Запада да, не умањујући понуду тог енергента (што би довело до великог раста цена), смањи приходе Кремља и руских компанија. Иако је геоекономија дуго била полуга америчке спољне политике, САД се суочава са великим изазовима у новој ери геоекономске конкуренције. Растућа економска и финансијска моћ земаља у развоју, посебно Кине, отежава пројектовање моћи Вашингтону. Наиме, очекивани релативни пад америчких конкурентских предности у економији, који добрим делом зависи од научника који долазе из иностранства, биће убрзан образовним достигнућима Кине (чији број патената, као и укупна економска ефикасност и конкурентност рапидно расте). Такође, будући да Пекинг обезбеђује алтернативне изворе капитала и зајмова, то чини друге земље у развоју мање спремним да усвоје тешке економске и политичке реформе које често предлажу институције које контролише Вашингтон, односно Запад (нпр. ММФ и Светска банка).

Кина као растући геоекономски чинилац

Кинески изазов доминацији САД довео је до повећаног интересовања за геоекономски аспект међународних односа. Наиме, Пекинг се све више служи економским алатима да би проширио свој утицај на глобалном нивоу. Улажући у инфраструктурне пројекте, контролишући ланце снабдевања или снабдевање ретким минералима, Кина користи економске инструменте да би поспешила пројекцују моћи. Кина је више пута ограничавала увоз аутомобила из Јапана или забрањивала извоз кинеских ретких минерала у покушају да сузбије намере Токија о контроли острва Сенкаку у Источном кинеском мору. Такође, манипулација девизним курсевима ради стицања конкурентских предности углавном се повезује са Кином у ранијим фазама њеног драстичног економског успона, што је омогућило нагли извоз и обесхрабрило увоз.

Слика 2. Схематски приказ кинеског утицаја кроз 'Пут Свице'¹³

Пекинг интензивно користи своју позицију водећег глобалног извозника и *de facto* радионице света како би утицао на треће земље. У том контексту, велики је значај кинеског мегаинфраструктурног пројекта „Појас и пут“ (*Нови пут свице*), преко кога се често остварује жељени утицај Пекинга на политичко и економско деловање држава чланица те иницијативе. Пружајући помоћ афричким и латиноамеричким земљама Пекинг не само да ограничава утицај Тајвана, већ и ствара круг савезника и по другим важним питањима попут аутономије Хонг Конга, положаја Ујгура и других. Даље, тај утицај Пекинга је најбоље видљив и у подршци кинеским иницијативама у Уједињеним нацијама и другим међународним организацијама које дају земље-кориснице повољних извозних кредита или производа.¹⁴

Геокономски заокрет Европске уније

Иако су појачане геополитичке тензије и растуће трговинске и инвестиционе баријере током протеклих петнаестак година подстакле

¹³ Christopher Clayton, Matteo Maggiori & Jesse Schreger, "A framework for geoeconomics". Интернет: <https://cepr.org/voxeu/columns/framework-geoeconomics>, 30.7.2024.

¹⁴ Christopher Clayton, Matteo Maggiori & Jesse Schreger, "A Framework for Geoeconomics". Интернет: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w31852/w31852.pdf, 13.8.2024; Рајко Петровић, *Политички системи земаља Латинске Америке*, Сремски Карловци – Нови Сад 2023.

многе земље на употребу бројних геоекономских инструмената, Европска унија (ЕУ) је тек од 2017. направила 'геоекономски заокрет' усвајајући мере којима се спољна трговина и инвестиције 'усаглашавају' са 'суштинским безбедносним бригама'. Тај тренд појачан је пандемијом Ковида-19 и ратом у Украјини, и постао је све очигледнији током мандата Урсуле фон дер Лајен (*Ursula Gertrud von der Leyen*).¹⁵ Поједини аутори промену политике ЕУ описују као „геоекономски заокрет”. Наиме, управо овај термин користио је политиколог и професор међународних односа Пјер Арош (*Pierre Haroche*), да би описао све веће присуство међународних безбедносних питања у креирању економских политика ЕУ.¹⁶ Неколико фактора објашњава зашто је ЕУ прихватила геоекономску политику спорије од САД или Кине. Стварање јединственог тржишта од стране ЕУ са слободним кретањем роба, услуга, капитала и људи било је изузетно геоекономско достигнуће. Интеграцијом економија Брисел је повећао своју економску моћ, чинећи ЕУ значајним играчем у глобалним трговинским преговорима. Због тога је у ЕУ доминирао неолиберални наратив о доминацији слободног тржишта, као темељне вредности која је уграђена у темељне уговоре ове организације. То је посебно дошло до изражаја и са стратегијом „Трговина за све” по којој је ЕУ традиционалне економске циљеве поставила у први план. То је значило да су се бенефити од глобализације сагледавали пре свега из угла либералне идеологије. Мерено као збир извоза и увоза роба и услуга, ЕУ је највише отворена економија у односу на глобалне привреде сличне величине попут америчке и кинеске. Када се укључи трговина унутар ЕУ, између држава чланица, која чини више од половине трговине ЕУ је још отворенија. Док је трговинска отвореност Кине и САД нагло опала у прве две деценије XXI века (БДП је растао брже од трговине), она је наставила да расте у ЕУ. Слично томе, удео директних страних инвестиција (и улазних и излазних), као удео у БДП-у, висок је у односу на друге земље и регионе.¹⁷ Релативна

---

¹⁵ Душко Димитријевић, „Преусмеравање економске политике Европске уније након пандемије Ковид-19”, у: Невена Станковић, Драгана Дабић, Горан Бандов (урс), Развојни правци Европске уније након пандемије Ковид 19, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021.

¹⁶ Pierre Haroche, “Geoeconomic Power Europe: When Global Power Competition Drives EU Integration”, *Journal Common Market Studies*, 2024, Volume 62, Issue 4, 938–954

¹⁷ Chikako Baba, Ting Lan, Aiko Mineshima, Florian Misch, Magali Pinat, Asghar Shahmoradi, Jiaxiong Yao & Rachel van Elkan, “Geoeconomic Fragmentation: What’s at Stake for the

отвореност европске економије у складу је са процењеним позитивним ефектима исте. Примера ради, референтна студија Европске комисије, указује да је отвореност за увоз повећала стварне приходе у ЕУ за 7,75% (1,2 трилиона евра) у поређењу са ситуацијом без увоза.¹⁸ Такође, сложени институционални механизам ЕУ, као и односи са националним државама чланицама, практично су онемогућили контролу везе између економских циљева и националне/европске безбедности. И док су друге земље (на првом месту САД) подизале економске баријере, ЕУ је своју отвореност за пословање тумачила као компаративну предност, посебно у областима скрининга инвестиција и односа са Кином. Либерална политика ЕУ убрзо је постала предмет преиспитивања самих политичких актера унутар овог савеза. Међународни односи били су све више обележени изразитом компетитивношћу између актера и ЕУ је морала да спроведе нове политике и мере како би одбранила сопствене интересе. У том погледу, одустајући од либералне политике због превелике цене, ЕУ је, како би реализовала сопствени пројекат „отворене стратешке аутономије”, увела низ једностраних мера. Премда су циљеви попут очувања и развоја отворене, мултилатералне и одрживе економије као основе за просперитет, демократију и мир остали непромењени у политикама ЕУ, методе за постизање циљева су се измениле.¹⁹ Тако је 2017. Брисел знатно променио политику, пре свега са уредбом о скринингу страних директних инвестиција. Такође, покренут је интензиван рад унутар Европске комисије на развоју нових геоекономских алата. Накнадни документи о политици пружили су ширу основу за геоекономску стратегију – прво са стратегијом за Кину из 2019, а потом са изменама трговинске политике из 2021, те усвајањем Стратегије економске безбедности 2023.²⁰

ЕУ”. Интернет: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/11/29/Geo-economic-Fragmentation-Whats-at-Stake-for-the-EU-541864>, 1.8.2024.

¹⁸ Lucian Cernat, “Trade Policy Reflections Beyond the COVID-19 Outbreak”. Интернет: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3777675, 29.7.2024.

¹⁹ Federico Steinberg, “Open strategic autonomy: illusion or reality?”. Интернет: <https://www.ispionline.it/en/publication/open-strategic-autonomy-illusion-or-reality-175757>, 1.8.2024.

²⁰ EU Commision, “An EU approach to enhance economic security”. Интернет: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_3358, 24.8.2024; Видети и: Душко Димитријевић, „Стратегија Европске уније о економској безбедност”, *Европско законодавство*, бр. 83, vol. 22, 2023, стр. 91–109.

ЕУ је такође ојачала своју способност да одговори на нове безбедносне ризике и нове технологије кроз Уредбу о контроли извоза, усвојену 2021, која је осмишљена да поштри контролу трговине робом двоструке намене – цивилном робом и технологијама са могућом војном или безбедносном употребом. Још један нови одбрамбени геоекономски инструмент је Уредба о страним субвенцијама (*Foreign Subsidies Regulation*), усвојена 2022. која је ступила на снагу 2023.²¹ Овај инструмент је попунио регулаторни јаз који је деценијама постојао у вези са субвенцијама за компаније активне на јединственом тржишту. Наиме, ЕУ је дуго обезбеђивала једнаке услове интерно ограничавајући државну помоћ коју дају њене државе чланице и екстерно коришћењем компензационих дажбина како би се поништиле трошковне предности субвенционисаног увоза. Европске компаније, лишене помоћи европских институција и националних влада, дуго нису имале повољан положај у ситуацијама када су стране (ваневропске) компаније учествовале у аквизицијама и јавним набавкама у Европи, истовремено бивајући подржане од влада сопствених држава. Након деценија нереаговања, Комисија је у мају 2021. издала законски предлог који омогућава ЕУ да прати трансакције SDI, истражује потенцијално дисторзивне субвенције и, ако је потребно, усвоји корективне мере. Механизам за прилагођавање границе угљеника (*The Carbon Border Adjustment Mechanism – CBAM*) је још један геоекономски инструмент ЕУ усвојен 2022. CBAM намеће царине на производе и процесе у којима се интензивно користи угљеник. Ова мера дизајнирана је да спречи улазак роба интензивних угљен-диоксидом без смањења стандарда емисија. Међутим, ова мера изазвала је протест трећих земаља које су тврдиле да је ЕУ дизајнирала CBAM да примора друге да имплементирају сличне порезе на угљеник.²² Коначно, ЕУ је креирала и механизам *ACI (anti-coercion instrument)*, намењен одбрани европског суверенитета, којим Брисел покушава да се „супротстави економској принуди од стране трећих земаља”. Европски парламент и Савет су финализирали споразум о овом најконтроверзнијем „асертивном” геоекономском алату у јуну 2023. Поред осталог, *ACI* је установио и

²¹ “Regulation (EU) 2022/2560 Of The European Parliament And of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market”. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2560/oj>, 23.8.2024.

²² “Carbon Border Adjustment Mechanism”. Интернет: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en, 26.6.2024.

систем којим се омогућава одмазда против земаља које употребљавају економску принуду.²³ ЕУ је такође почела да развија офанзивне капацитете за санкције. Најистакнутији је Међународни инструмент набавки (*International Procurement Instrument – IPI*), усвојен 2022. ЕУ је почела и да усваја елементе интервенционистичке индустријске политике у потрази за „отвореном стратешком аутономијом”. Ово укључује индустријски план Европског зеленог договора (*European Green Deal Industrial Plan*), који је Комисија предложила у фебруару 2023. и индустријску стратегију ЕУ за 2020. фокусирану на зелену енергију и транзицију дигиталног лидерства. Он такође укључује Европски закон о чиповима (*European Chips Act*), предложен 2022, како би се повећала отпорност ЕУ на поремећаје у ланцу снабдевања полупроводницима.²⁴

4) НЕМИНОВНОСТ ЕКОНОМСКЕ ПРИНУДЕ

Употреба економске принуде као стратешког инструмента за пројектовање моћи је последица спознаје да ова врста алата може бити подједнако утицајна као и војна сила у обликовању динамике међународних односа. И поред компаративних предности и ефикасних средстава у реализацији стратешких циљева, ризици спровођења ових мера нису занемарљиви. Наиме, све већа употреба економских полуга моћи могла би да доводе до бифуркације светске економије, што би у најгорем сценарију могло да ‘подели’ свет на два блока – амерички и кинески, што би произвело огромне губитке у благостању за оба тора. Управо када владе користе инфраструктуру глобалне економије да би оствариле политичке циљеве, оне доводе у питање универзалност система и повећавају вероватноћу да ће друге силе применити мере заштите од негативних последица. На исти начин на који су државе развиле низ споразума и конвенција које регулишу

---

²³ “New tool to enable EU to withstand economic coercion enters into force”. Интернет: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6804, 13.8.2024.

²⁴ “The EU’s International Procurement Instrument – IPI”. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-eu-s-international-procurement-instrument-ipi.html>, 11.8.2024; “The Green Deal Industrial Plan: putting Europe’s net-zero industry in the lead”. Интернет: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_510, 5.8.2024; “European Chips Act”. Интернет: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-chips-act_en, 4.8.2024.

вођење конвенционалних ратова међу државама, аналогни принципи требало би да буду примењени и у економској сфери (што растућа регионализација светске привреде свакако отежава). Пошто САД још увек највише могу да изгубе од других сила које поткопавају постојећи глобални економски систем, пред Вашингтоном је спровођење проактивне политике у циљу успостављања нових принципа глобалног управљања. И глобални крупни капитал би, супротно постојећим трендовима, требало да тежи отвореној глобализацији, односно либерализацији трговине и страних инвестиција (тј. редуковању протекционизма), јер би то свакако био фактор ублажавања ризика геоекономске конкуренције, односно фрагментације.²⁵

Један од основних проблема почива и у томе што се мултилатералне институције више не виде као независне, већ као инструменти у пројекцији моћи. То је нарочито видљиво на примеру решавања међународних проблема, попут глобалног загревања, будући да ове организације нису успеле да пронађу одрживо решење са којим би се сагласиле све стране. Премда употреба економских инструмената за придобијање дипломатских савезника, кажњавање противника и присиљавање неопредељених да изаберу страну, није непозната пракса, новум представља управо интензитет употребе ових инструмената у данашњем времену. Имајући у виду искуство вишеструких конфликта у Европи и свету, не само током 20. века већ и током 21. века, готово је извесно да је економска конкуренција, са становишта мира, много пожељнији начин управљања сукобима од ратова.

5) ИЗВОРИ

- Baba, Chikako, Ting Lan, Aiko Mineshima, Florian Misch, Magali Pinat, Asghar Shahmoradi, Jiaxiong Yao & Rachel van Elkan, “Geoeconomic Fragmentation: What’s at Stake for the EU”. Интернет: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/11/29/Geoeconomic-Fragmentation-Whats-at-Stake-for-the-EU-541864>, 1.8.2024.
- Blackwill, Robert D. and Jennifer M. Harris, “War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft”. Интернет: <https://www.cfr.org/teaching-notes/war-other-means-geoeconomics-and-statecraft>, 1.9.2024.

²⁵ Mark Leonard, “5 things to know about geo-economics”. Интернет: <https://www.weforum.org/agenda/2015/02/5-things-to-know-about-geo-economics/>, 2.8.2024.

- “Carbon Border Adjustment Mechanism”. Интернет: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en, 26.6.2024.
- Cernat, Lucian, “Trade Policy Reflections Beyond the COVID-19 Outbreak”. Интернет: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3777675, 29.7.2024.
- Clayton, Christopher, Matteo Maggiori & Jesse Schreger, “A framework for Geoeconomics”. Интернет: <https://cepr.org/voxeu/columns/framework-geoeconomics>, 30.7.2024.
- Димитријевић, Душко, „Преусмеравање економске политике Европске уније након пандемије Ковид-19”, у: Невена Станковић, Драгана Дабић, Горан Бандов (урс), *Развојни правци Европске уније након пандемије Ковид 19*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2021.
- Димитријевић, Душко, „Стратегија Европске уније о економској безбедности”, *Европско законодавство*, бр. 83, vol. 22, 2023.
- EU Commission, “An EU approach to enhance economic security”. Интернет: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_3358, 24.8.2024.
- “European Chips Act”. Интернет: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-chips-act_en, 4.8.2024.
- Haroche, Pierre, “Geoeconomic Power Europe: When Global Power Competition Drives EU Integration”, *Journal Common Market Studies*, 2024, Volume 62, Issue 4.
- Kleinman, Benny, Ernest Liu & Stephen J. Redding, “International Friends and Enemies”. Интернет: <http://www.nber.org/papers/w27587>, 29.8.2024.
- Leonard, Mark, “5 things to know about geo-economics”. Интернет: <https://www.weforum.org/agenda/2015/02/5-things-to-know-about-geo-economics/>, 2.8.2024.
- Lutwak, Edvard, “From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce”, *The National Interest*, 1990, no. 20.
- “New tool to enable EU to withstand economic coercion enters into force”. Интернет: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_6804, 13.8.2024.

- Николић, Горан, Јелена Звездановић Лобанова, Петар С. Ђурчић, „Крећу ли се Запад и Кина ка економски узајамно осигураном уништењу?”, *Европско законодавство*, vol. 23, бр. 85, 2024.
- Петровић, Рајко, *Политички системи земаља Латинске Америке*, Сремски Карловци–Нови Сад 2023.
- “Regulation (EU) 2022/2560 Of The European Parliament And of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market”. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2560/oj>, 23.8.2024.
- Sami, Moisiso, “Re-thinking geoeconomics: Towards a political geography of economic geographies”, *Geography Compass*, 2019, Volume 13, Issue 10.
- Schneider-Petsinger, Marianne, “Geoeconomics explained”, Интернет: <https://www.chathamhouse.org/2016/12/geoeconomics-explained>, 15.8.2024.
- Steinberg, Federico, “Open strategic autonomy: illusion or reality?”. Интернет: <https://www.ispionline.it/en/publication/open-strategic-autonomy-illusion-or-reality-175757>, 1.8.2024.
- “The differences between geopolitics and geoeconomics”. Интернет: https://ebrary.net/935/economics/differences_between_geopolitics_geo_economics, 19.8.2024.
- “The EU’s International Procurement Instrument – IPI”. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/the-eu-s-international-procurement-instrument-ipi.html>, 11.8.2024.
- “The Green Deal Industrial Plan: putting Europe’s net-zero industry in the lead”. Интернет: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_510, 5.8.2024.

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

С обзиром на то да сви значајнији глобални чиниоци геоекономских сукоба (САД, Кина, ЕУ и Русија) имају развијене економске и дипломатске односе са Републиком Србијом, нема сумње да све већа употреба полуга економске моћи, са својим позитивним и негативним консеквенцама, има значајних последица по нашу земљу. Као највећи спољнотрговински партнер Србије ЕУ, односно појединачне државе чланице (посебно земље у окружењу, Немачка, Аустрија, Италија и Француска), има велике могућности геоекономског утицаја у Србији. Користећи се економском

моћи у процесу европских интеграција, ЕУ има важну улогу у обликовању не само закона, већ и целокупне економске политике Србије. Међутим, државе-чланице ЕУ немају утицај искључиво кроз економске инструменте што се јасно види и у погледу политике Брисела, Берлина и Париза у погледу Косова и Метохије, Босне и Херцеговине и других отворених питања где се политички циљеви остварују и неекономским средствима. Будући да је након рата у Украјини, и све отворенијег сукоба САД и Кине, дошло до веће употребе економских инструмената у политичке сврхе, не треба да изненађују и предлози ЕУ да Србија преиспита односе са Русијом и Кином. И поред утицаја који ЕУ има у Србији, за очекивати је да би уласком у ту заједницу и добијањем права гласа Србија могла да компензује досадашњи уплив и да сразмерно својој величини увећа утицај у међународној политици као држава-чланица. Србија је *de facto* фиксирала курс динара према еврџу, на тај начин везујући своју монетарну политику за одлуке Европске централне банке. И фискална политика је усклађена са европском, пре свега преко мастрихтских критеријума који се, поред осталог, односе на ниво дозвољеног јавног дуга у БДП-у (60%) или горњи праг фискалног дефицита (3% БДП-а). Слични трендови уочљиви су и у царинској политици која је пратила промене на европском нивоу. У односу на претежност економских утицаја ЕУ посредством спољне трговине, везаности за евро и другим геоекономским аспектима, САД поседују разноврсније могућности деловања. Иако не представља значајног економског партнера, САД преко војног присуства на Косову и Метохији, као и у Босни и Херцеговини, своје стратешке циљеве реализују преваходно кроз обрасце тврде моћи. Међутим, то не значи да Вашингтон нема економске полуге деловања пре свега кроз активности међународних институција попут ММФ-а, Светске банке и УН. Слично Европској унији, и НР Кина користи геоекономске инструменте дајући повољне зајмове Београду за изградњу инфраструктуре, са условом да кинеске компаније буду главни извођачи радова. Додатно, Кина је све важнији извор страних директних инвестиција за Србију, чиме додатно утиче на политику Београда. Насупрот Кини чији утицај перманентно расте последњих деценија у Србији, присуство Руске Федерације се умањило посебно од почетка рата у Украјини. И поред смањеног присуства, руски утицај се и даље очитује кроз повољну цену природног гаса за Србију, што је последица уравнотежене политике Београда и повољног пословног амбијента за руске компаније (пре свега енергетске) које су и даље присутне у Србији.

**ECONOMIC LEVERS OF POWER AS AN INSTRUMENT
FOR ACHIEVING GEOPOLITICAL GOALS: THE GROWING IMPORTANCE
OF GEOECONOMICS FOR THE EUROPEAN UNION, THE US, AND CHINA**

Jelena ZVEZDANOVIĆ LOBANOVA, Goran NIKOLIĆ, Petar S. ĆURČIĆ*

Abstract: The leading economic powers increasingly use economic interdependence as a strategic tool in power politics. The main economic levers of power as an instrument for achieving geopolitical goals in modern conditions are economic sanctions and trade and technological restrictions imposed on competing countries. The US, China, and the European Union practice “more or less” these economic levers to position themselves more optimally in global geoeconomic relations. Their geoeconomic tactics are supported by extensive research by which these powers make predictions and align their economic interests with the economic interests of other countries. The latest estimates in this sense say that the growth of the economic power of the global economic powers will most likely lead to an accelerated separation of the global economy into two main blocs: American and Chinese. That would lead to a certain crisis that would affect the economic well-being not only of these countries but also the majority of the world. In order to stop this trend, that is, to avoid possible negative effects, coordinated efforts of the three largest economies are necessary: the US, the European Union, and China. That would specifically mean the conventional regulation of the world economy, like the conventional regulation of other significant social issues such as international armed conflicts. In addition, it would mean further promotion of the globalisation process, along with the liberalisation of global trade and foreign investments. This has the potential to curb somewhat the growing trend of geoeconomic coercion. Therefore, economic competition would remain the preferred method for managing the divergent interests of the leading economic powers.

Keywords: Geo-economics, power, sanctions, USA, European Union, China.

---

* Institute of Social Sciences, Belgrade. E-mail: jzvezdanovic@idn.org.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3159-3331>; Institute for European Studies, Belgrade. E-mail: goranvnikolic@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9312-2194>; E-mail: petar.pero.curcic@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1392-4427>.